

**SI “Uzhhorod National University”
Augustyn Voloshyn Carpathian University
National Institute for Strategic Studies
H.S. Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy
of Sciences of Ukraine
University of Oradea
Bratislava University of Economics and Business
Alexander Dubček University of Trenčín
Center for Ukrainian and European Scientific Cooperation**

THE CHURCH IN DEMOCRATIC SOCIETIES

Scientific monograph

2026

*Recommended for printing and distribution via Internet
by the Academic Council of Baltic Research Institute
of Transformation Economic Area Problems according
to the Minutes № 1 dated 28.01.2026*

REVIEWERS:

Palinchak Mykola Mykhailovych, Dean of the Faculty of International Economic Relations, SI “Uzhhorod National University”, Doctor of Political Sciences, Professor;
Stebalak Diana Mykhailivna, Senior Lecturer at the Department of International Policy, SI “Uzhhorod National University”, PhD in Political Science;
Bokoch Viktoriia Mykhailivna, Professor at the Department of International Policy, SI “Uzhhorod National University”, Doctor of Political Sciences, Professor;
Bed Viktor Vasylovych, President of Augustyn Voloshyn Carpathian University, Doctor of Theology, Doctor of Law, Professor;
Zdioruk Serhii Ivanovych, Leading Research Associate at the Department of Social Processes of the Center of Domestic Political Studies of the National Institute for Strategic Studies, PhD, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine;
Sahan Oleksandr Nazarovych, Head of the Department of Religious Studies, H.S. Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine, DSc (Philosophy), Professor;
Shandor Fedir Fedorovych, Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador of Ukraine to Hungary, Deputy of the Transcarpathian Regional Council, DSc (Philosophy), PhD in Sociology, Professor;
Tsoka Kostiantyn-Vasyl, Associate Professor at the Department of International Relations and European Studies, University of Oradea, Doctor of Geography;
Kukharchyk Rudolf, Dean of the Faculty of International Relations, Bratislava University of Economics and Business, PhD in International Relations;
Janas Karl, Head of the Department of Political Science, Alexander Dubček University of Trenčín, Member of the Slovak Parliament, Mayor of Považská Bystrica, Doctor of Political Science, Associate Professor.

The Church In Democratic Societies: Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2026. 328 p.

ISBN 978-9934-26-642-3

© SI “Uzhhorod National University”, 2026

© Augustyn Voloshyn Carpathian University, 2026

© National Institute for Strategic Studies, 2026

© H.S. Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2026

© University of Oradea, 2026

© Bratislava University of Economics and Business, 2026

© Alexander Dubček University of Trenčín, 2026

© Center for Ukrainian and European Scientific Cooperation, 2026

CONTENTS

SECTION 1. The influence of religion and religious organisations on the development of transplantology and assisted reproductive technologies (Bielova M. V., Pishta V. I., Zaborovskiy V. V., Boldizhar S. O., Malesh P. V.) ..1	
1. Religion and the human right to transplantology and the use of assisted reproductive technologies	2
2. Religious organizations as a factor in the formation of a culture of donation, as well as the development of transplantology and ART	14
SECTION 2. Ensuring Cohesion in Regions with Multi-Confessional and Multi-Ethnic Populations (Holovka A. A., Khymynets V. V.)	30
1. Risks to Cohesion in the Sphere of Interethnic and Interconfessional Relations (the Case of Zakarpattia)	31
2. Measures to Promote Cohesion and Counteract Negative Influences.....	36
SECTION 3. State policy of Ukraine in the religious sphere: the context of national security in times of war (Zdioruk S. I., Potapenko V. H., Tokman V. V.)	42
1. Modern influences of religion on the national security of Ukraine.....	43
2. Changes in the environment of the UOC (MP) and public reflections in the context of Russian armed aggression	47
3. Policy of the Ukrainian State on preventing anti-Ukrainian activities of the UOC (MP)	54
SECTION 4. The Roman Catholic Church in Vinnytsia Region during the Period of Independent Ukraine (Iskra S. I., Vereshchahina-Biliavska O. Ye.)	66
1. Chronicles of the Restoration of the Roman Catholic Church in Vinnytsia Region	67
2. The Role of the Roman Catholic Church in Shaping the Modern Cultural Image of Vinnytsia Region (Based on the Example of the Socio-Cultural Activities of the Order of Friars Minor Capuchin)	72
SECTION 5. The axiological paradigm of Ukrainian hagiography in church tradition and educational practice (Lappo V. V.).....	82
1. Philosophical interpretation of the “lives” of saints as an axiological paradigm of personality formation	83

2. Prerequisites for integrating hagiography into the process of spiritual development of future teachers.....	91
3. Activation of Ukrainian hagiography in the system of spiritual and moral formation of young students	100

SECTION 6. Heart and religion: importance in the mental and spiritual life of man

(Melnyk O. A.).....	107
1. The doctrine of the heart as the path to Divine perfection	109
2. The idea of the heart as the concentration of a person's mental and spiritual life....	111
3. The heart as the hidden essence of the deep self.....	114
4. The heart is the main organ of religious experiences	116

SECTION 7. Constitutional and legal support of state-church relations

in the Czech Republic in the process of democratization of the political system

(Palinchak M. M., Megela R. R., Moldavchuk V. V.).....	125
1. State-church relations after the «velvet» revolution	126
2. «Political transformation» and «political transit»	128
3. Legal protection of freedom of religion	131

SECTION 8. Comparative analysis of models of state–confessional relations

(Palinchak M. M., Myronov K. H. (Hieromonk Kyrylo), Nikolskiy Ye. V.).....

1. Models of relations between the state and religious organizations in historical development	145
2. Models of church-state relations	154
3. Implementation of models of relations between religious organizations and state institutions in different countries.....	178

SECTION 9. The Religious Landscape of the United States in 2025:

A Political and Legal Analysis (Palinchak M. M., Steblak D. M.).....

1. Religious Structure in the United States	193
2. Religious Organizations in the United States: Features of Granting Tax-Exempt Status to Religious Organizations in the United States under Section 501(c)(3)	196
3. The Role of Religious Organizations, Churches, and Religious Leaders in US Political Life	200

SECTION 10. Factors of Jurisdictional Transformations in the Canonical

Tradition of the Orthodox Church (Semanchuk P. S. (Archbishop Herman))... 208

1. Canonical principles of the Church's territorial jurisdiction	209
2. Canonical Foundations and Theological Justification for the Change of Jurisdiction	211
3. Historical Development of Ecclesiastical Jurisdictions and Their Transformations	218
4. The Middle Ages: Jurisdictional Changes under the Influence of Empires and Conquests	221
5. 19th – Early 20th Century: The “Parade of Autocephalies” and the National-State Factor	224
6. The Contemporary Period: New Challenges and Jurisdictional Conflicts	227
7. The Major Factors Behind Changes in Ecclesiastical Jurisdiction	229

SECTION 11. Faith, Freedom, and Moral Dialogue: The Church's Adaptive Role

in Digital Democracies (Țoca C. V., Pázmány-Jianu S. E.) 239

1. Methodology	240
2. From Pulpit to Platform: Redefining Ecclesial Authority in the Digital Decade	240
3. Evangelization as Civic Dialogue in the Democratic Public Sphere	248

SECTION 12. Apocalypse in Colors: Visual Semiotics of the End Times

in Modern Ukrainian Church Muralism (Khlystun Yu. I.) 257

1. The Prepared Throne (Etimasia)	258
2. The Icon of Light	259
3. The Vision of the Prophet Daniel	260
4. Reasons for the Popularity of Apocalyptic Symbols (Subjects) in Ukrainian Monumental Church Painting of the Late 20th – Early 21st Centuries	260
5. Images of the Last Judgment	261

SECTION 13. Prospects and opportunities for Ukraine's European integration

for religious organisations (Tselkovsky G. A., Vasylenko V. S., Skladan A. A.).. 267

1. Opportunities for European integration for religious organisations in Ukraine	269
2. Challenges of adapting to European norms	272
3. The contribution of religious organisations of Ukraine to the process of European integration	278
4. Practical steps of state policy in the religious sphere	281

SECTION 14. Legal Framework for the Activities of Religious Organizations
and Alternative Non-Military Service in Ukraine (Shopina I. M.)..... 287

1. Peculiarities of the Legal Framework for the Activities of Religious Organizations
in Ukraine288

2. Problems of Improving the Legal Mechanism for Undergoing Alternative
Non-Military Service in Ukraine301

РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА НА ВІННИЧЧИНІ ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Іскра С. І., Верещагіна-Білявська О. Є.

ВСТУП

Незалежна Україна є багатоконфесійною державою, в якій забезпечено вільний розвиток різних церков. З отриманням державної незалежності у релігійному житті українських громад відбулася низка глибинних змін у різних галузях їхнього соціокультурного життя, які потребують свого ретельного вивчення науковцями сфер історичної, релігієзнавчої, антропологічної, психологічної та інших наук. Важливим постає дослідження соціокультурних відносин між представниками різних віросповідань, впливу окремих релігійних спільнот на культуру певного регіону тощо. Зазвичай, церковні інституції беруть активну участь у суспільному житті як усієї держави, так і окремих її регіонів. Не залишилися вони осторонь українського суспільного життя і у часі повномасштабного російського вторгнення, створивши розгалужену мережу капеланства та гуманітарних місій.

З часів державної незалежності на Вінниччині значно поживавилася діяльність релігійних спільнот Римо-Католицької Церкви. У 1991 році, після тривалого періоду тиску російської великодержавної у XIX ст. та комуністичної ідеології у XX ст., Папа Іван Павло II відновив її офіційні структури в Україні. За понад тридцять років функціонування у незалежній державі Римо-Католицька Церква зробила свій вагомий внесок у формування духовного світу її громадян, заснувала низку культурних заходів, налагодила власні видавництва та гуманітарні місії. Кожна галузь її діяльності потребує свого окремого вивчення як у загальнонаціональних, так і у регіональних контекстах.

На теренах Поділля інститути Римо-Католицької Церкви розпочали свою діяльність ще у добу Середньовіччя, коли у XIV столітті тут з'явилися представники францисканських і домініканських чернечих орденів та було засноване Кам'янецьке єпископство. Після Люблінської унії (1569) до францисканців і домініканців приєдналися місіонери-проповідники бернардинського та єзуїтського орденів, що сприяло розбудові освітянських установ на Поділлі. Попри контрверсійність наслідків їхньої діяльності, в якості позитивних можна констатувати досить високий рівень освіти, розповсюдження книгодрукування, розвиток храмобудівництва і релігійного мистецтва.

Впродовж XVII-XVIII ст. Римо-Католицька Церква на Поділлі, землі якого входили до Речі Посполитої, була важливим осередком шкільництва, а у часи опору російському царату у XIX – на початку XX ст. стала ще й осередком збереження польської ідентичності більшості католиків. Згортання її діяльності відбулося у період «совєтів», що особливо масовим стало у часі «войовничого атеїзму». І лише з відновленням незалежності української держави її інституції та окремі представники повертаються до активної соціокультурної діяльності на теренах Поділля. Її різноманітні аспекти потребують свого вивчення, а напрацьований досвід організації різноманітних культурно-мистецьких, рекреаційних та психологічно-реабілітаційних заходів – популяризації та наслідування. Тому авторки статті ставлять за мету визначити особливості головних форм соціокультурної діяльності Римо-Католицької Церкви на Вінниччині у часі незалежної України на прикладі соціокультурної роботи Ордену Братів Менших Капуцинів.

Усі форми соціокультурної діяльності Римо-Католицької Церкви можна поділити на масові, спеціалізовані та професіоналізовані. Цей поділ здійснено на основі їхньої комунікативної спрямованості та головних завдань поза безпосереднім релігійним спрямуванням. Так, в якості масових форм виділяємо такі, що спрямовані на залучення громадян до спільної культурної і соціально важливої справи. Спеціалізованими формами визначаємо такі, що реалізуються світськими представниками всередині самої Церкви і спрямовані на покращення певної соціально-особистісної сторони суспільного життя. Професіоналізовані форми соціокультурної діяльності вимагають наявності розгорнутої системи фахівців, що здійснюють свою професійну діяльність у певній галузі згідно з моральними нормами християнства та враховують вікові, психологічні, інтелектуальні та інші особливості групи, з якою ці фахівці працюють.

Усвідомлення особливостей цих форм та загальної ролі соціокультурної діяльності католицьких релігійних громад на Вінниччині дозволить визначити їх роль у формуванні сучасного культурного образу регіону.

1. Хроніки відновлення діяльності структур Римо-Католицької Церкви на Вінниччині

«Відлига» у відносинах держави і Церкви загалом і Римо-Католицької Церкви зокрема розпочалася у 1980-і роки у часи так званої «перебудови», що позначилася змінами у політичному житті радянської держави, яка вже знаходилася на стадії своєї агонії. До діяльності православної гілки християнства, яка у часи «совєтів» змогла зберегти велику кількість своїх структур в Україні, додаються різноманітні гілки

протестантизму. Поступово відроджується і мережа інститутів Римо-Католицької Церкви.

Особливою активністю вирізнялися у цей час представники протестантських церков. «Місіонери-протестанти доречно скористувались складною економічною ситуацією, песимістичними настроями пострадянського суспільства, що знаходилося у стані „духовного шоку“, повсюди відкриваючи молитовні будинки, влаштовуючи багатолюдні зібрання, розповсюджуючи релігійну літературу тощо з метою залучення неофітів. У цьому потоці частка римо-католицьких священників і ченців, можливо, була не такою великою, проте результати їх діяльності виявились досить вагомими»¹. Станом на кінець 1980-х років Римо-Католицька Церква на українських землях мала зовсім нечисельну кількість зареєстрованих парафій, які обслуговувала ще менша кількість священників з Литви або з України. Практично усі вони отримали освіту у духовній семінарії м. Рига (Латвія).

1988 р. Першими на Вінниччину повернулися чернці *Ордену Братів Мениших Капуцинів*. Вони отримали парафію у Вінниці, звідки їх було вигнано владою «совєтів» після Другої світової війни. На той час на теренах краю залишилося лише двоє капуцинів – **Серафін Кашуба (1910–1977) у Рівному і Хіларій Марцін Вільк у м. Бар Вінницької області**, яким ще нетривалий час було дозволено душпастирську діяльність. Та Х. Вілька було відправлено у заслання, а в 1959 р. депортовано в Польщу. С. Кашуба після закриття храму декілька років був ще в Україні, а 1961 року виїхав до Казахстану.

1989 р. О. Хілари Вільк, колишній настоятель костелу св. Миколая м. Бар повертається в Україну, але вже не на Вінниччину: з цього часу і до самої смерті у 1998 р. він працював на Хмельниччині та Житомирщині.

Поміж капуцинів, що першими повернулися на Вінниччину, виділяємо постать Станіслава Падевського (1932–2017), який започатковує відновлення осередків ордену. Навчання у Католицькому університеті Любліна та Ягеллонському університеті Кракова надало С. Падевському знань і навичок не лише у галузі церковного життя, але й мовних практик та розвинуло його журналістський хист. Впродовж 1993–1995 рр. він був настоятелем капуцинського приходу матері Божої Ангельської у м. Вінниця. Особисте спілкування авторів праці з С. Падевським указаний час дозволило засвідчити його ерудованість і

¹ Іскра С.І., Верещагіна-Білявська О.Є. Римо-католицька Церква у соціокультурному просторі Поділля: історія і сучасність: Монографія. Вінниця: ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2016. С. 70.

талант музиканта-імпровізатора у галузі музики сакральної. «Постать о. Падевського стала знаковою для створення образу капучинів не лише на Поділлі, але й в Україні взагалі: в умовах, коли діяльність ордену сприймалась представниками інших конфесій (а часто і самими католиками) як процес ополячення українців, знавець історії, культури і мистецтва о. Станіслав демонстрував повагу і любов до мови і традицій українського народу, закликаючи оберігати і розвивати культуру нації. Отримання ним українського громадянства підтвердило щирість вчинків ченця у відношенні до держави, в якій він став сучасним мандрівним апостолом»². С. Падевський є автором низки книг українською мовою, зокрема «Гравітація сердець» (Кам'янець-Подільський, 1996), «Одинадцять заповідей» (Львів, 2000), «Стати на сторону Духа» (Львів, 2000), «Символи Христа» (Львів, 2001), «Учителю, де перебуваєш» (Львів, 2003), «Наречена Агнця» (Вінниця, 2003), «Світло минулого» (Харків, 2003), «Повернення додому» (Львів, 2006). Також він був автором численних статей у католицьких періодичних виданнях.

1990 р. На Вінниччину у селище Гнівань прибули представники Згромадження Місіонерів Облатів Пресвятої і Непорочної Діви Марії. Згодом вони відкрили свої філії у смт. Тиврів (1994) та селі Сутиски (1997) Вінницької області. Головна галузь їх діяльності – євангелізація населення. Форми їх діяльності визначаємо масовими, адже вони займаються катехизацією різних вікових груп, закладанням нових парафій і парафіяльних груп, організацією літніх таборів відпочинку, душпастирством у в'язницях. Крім того, облати проводять активну гуманітарно-благодійну діяльність у лікарнях, для бідних родин та ін.

1991 рік.

16.01.1991. Відновлення офіційних структур Римо-Католицької Церкви з призначенням папою Іваном Павлом II п'ятьох єпископів для трьох дієцезій. Першим Єпископом-ординарієм Кам'янець-Подільської дієцезії було призначено о. Яна Ольшанського.

01.10.1991 р. Відновлення Духовної семінарії у м. Городок Хмельницької області. 09.08.1996 р. семінарія отримала статус Філії Папського Латеранського університету в Римі³.

28.11.1991 листопада 1991 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено статут Вищої Духовної семінарії. Згодом при закладі було відкрито Інститут релігійних наук, де розпочали роботу педагогічно-

² Іскра С.І., Верещагіна-Білявська О.Є. Римо-католицька Церква у соціокультурному просторі Поділля: історія і сучасність: Монографія. Вінниця : ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2016. С. 73.

³ Курцек, Є. Відкриття нового навчального року у Вищій Духовній семінарії в Городку. Парафіальна газета. 1998. Листопад. (№ 20). С. 3.

катехетичний), музично-літургійний, подружньо-родинний факультети та факультет суспільної комунікації⁴. Духовна семінарія здебільше спирається на професіоналізовані форми соціокультурної діяльності, втілені у підготовці духовенства та світських осіб. Проте, в її роботі присутні і масові форми, адже перед початком кожного навчального року колектив семінарії проводить катехетичні симпозиуми, участь у яких беруть як світські особи, так і священники та представники чернецтва.

1993 р. Заснування Кустодії св. Михаїла Архангела Ордену Братів Менших (францисканців, бернардинів) у м. Шаргород. Разом з францисканцями повернулися і низка жіночих чернечих орденів. Одним із завдань ордену францисканців є тісна взаємодія з представниками інших релігійних спільнот, тому співпраця з греко-католиками й православними сприймається чернцями цього ордену одним зі способів служіння українському народові.

1995 р. На теренах Вінниччини з'являються представниці Згромадження Дочок Милосердя Каносіянок. У середмісті Вінниці ними було збудовано благодійний Центр медичної допомоги, до роботи в якому було залучено світських лікарів різних спеціалізацій. Головна інтенція Центру – збереження життя, тому тут надавали допомогу з питань плануванні сім'ї, лікування безпліддя, попередження штучного переривання вагітності.

Впродовж понад двадцяти років Згромадження Дочок Милосердя Каносіянок влаштовувало у місті фотовиставки до Міжнародного Дня захисту дітей «Людина – від зачаття людина», світлини яких популяризували материнство і батьківство. Така діяльність представниць цього Згромадження є особливо цінною в умовах демографічної кризи та стрімкого старіння нації і може слугувати прикладом для заходів різноманітних світських установ, що опікуються інститутом сім'ї у державі⁵. У межах захисту життя сестри каносіянки одними з перших в Україні запровадили у 2011 р. у Вінниці «Вікно життя», завдяки якому було врятовано біля десяти немовлят.

Згромадження Дочок Милосердя Каносіянок постійно організовувало літні табори відпочинку для дітей з багатодітних та малозабезпечених сімей, залучаючи до співпраці іноземних студентів та волонтерів з Італії. Такі масові форми роботи виконували не лише рекреаційну функцію, але й формували в української молоді толерантне ставлення до надбань інших народів і культур.

⁴ Рибак Н. У Городку діє Інститут релігійних наук. *Парафіяльна газета*. 1999. Липень. (№ 14). С. 4.

⁵ Ярошенко, С. Людина – від зачаття людина. *Парафіяльна газета*. 2004. Червень. (№ 12). С. 6.

З початком відкритої війни з росією Згромадження Дочок Милосердя Каносіянок тимчасово призупинило свою діяльність у Вінниці.

Друга половина 1990-х рр. була позначена активною розбудовою на Вінниччині діяльності різних чоловічих у жіночих орденів. Так, у Могилеві-Подільському оселяються представники Згромадження Священиків Марянів Непорочного Зачаття Пресвятої Диви Марії; у Чечельнику – Сестер Альбертинок Прислугуючих Бідним; у Барі, Шаргороді і Жмеринці – Сестер Бенедиктинок Місіонерок; у Вінниці – Сестер Францисканок Місіонерок Марії; у Гнівані – Святої Родини з Назарету; у Мурафії й Томашполі – Сестер Служебниць Непорочно Зачатої Пресвятої Диви Марії та ін.

Здебільше жіночі чернечі згромадження зосереджені на масових формах діяльності, зокрема вихованні і катехетичній роботі з дітьми і молоддю. Досить часто сестри стають регентами парафіяльних хорів, керівницями дитячих вокальних колективів та органістками, тобто займаються спеціалізованими формами соціокультурної діяльності.

Велику роль у формуванні сучасного образу католицизму на Вінниччині відіграє діяльність Згромадження Сестер від Ангелів, яке розпочало свою активну роботу з другої половини 1990-х років. Цей орден є безхабінним, адже зародився в умовах нелегальної діяльності і з'явився у Вінниці ще наприкінці 1970-х років. Тоді сестри офіційно працювали у різних установах і потайки брали участь у житті місцевої католицької спільноти в якості катехеток, асистентів в організації роботи підпільної семінарії та спільних молитов у помешканнях віруючих.

На сьогодні Сестри від Ангелів використовують усі види соціокультурної діяльності – масові, спеціалізовані та професіоналізовані. До складу ордену входять, переважно, жінки з вищою освітою, що дозволяє їм реалізуватися в якості фахівців – органісток і регентів хору, психологів, вихователів дитячих установ, викладачів та ін.

Прикладом професіоналізованої діяльності Сестер від Ангелів є започаткування першого в Україні католицького дитячого виховного закладу, відкритого для представників усіх конфесій. Під назвою «Центр християнського виховання дітей та молоді ім. Івана Павла II» такий заклад функціонує при парафії Божого Милосердя у Вінниці. У ньому діти з дошкільного віку вивчають англійську й польську мови, займаються музикою тощо. Примітною є співпраця колективу закладу з міською адміністрацією, яка взяла на своє утримання половину усіх витрат на функціонування установи. Другу половину складають пожертви благодійників, зокрема волонтерської організації «Credo» (м.

Кремона, Італія), Організації Католицької Церкви в Німеччині для допомоги Церкві у східній Європі «Renovabis» та приватних осіб.

Подібні заклади функціонують у м. Гайсин, смт. Оратів, смт. Томашпіль, с. Мурафа Шаргородського району Вінницької області.

У стислому підсумку хронік відродження інститутів Римо-Католицької Церкви часів незалежної України можемо констатувати значне розширення усіх галузей їх соціокультурної діяльності, спрямованих не лише на катехизацію, але й на загальний культурний розвиток українських громадян, виховання у дітей та молоді системи загальнолюдських цінностей.

2. Роль Римо-Католицької Церкви у формуванні сучасного образу культури Вінницького краю (на прикладі соціокультурної діяльності Ордена Братів Менших Капуцинів)

Одним з головних завдань усіх релігійних організацій є виконання їхньої етичної місії – виховання суспільства, формування і розвиток його свідомості на засадах загальнолюдської моральності. Тому у сучасних соціокультурних умовах церква як суспільний інститут широко залучає до співпраці фахівців різних галузей з кола світських осіб, таким чином використовуючи професіоналізовані форми діяльності. Для виховання суспільства існує гостра потреба у педагогах, музикантах, психологах, журналістах, фахівців у галузі забезпечення медіаресурсів, зокрема й видавництвах.

Діяльність таких фахівців має бути орієнтована на широку аудиторію різних вікових і соціальних груп, враховуючи їхні особливості, зокрема культурні інтереси, комунікативні здібності, способи спілкування, рівень інтелектуального розвитку тощо. Водночас, професійні форми соціокультурної діяльності вимагають тісної співпраці між релігійними та світськими інституціями, адже лише спільними зусиллями можна протистояти негативним тенденціям в історичному розвитку суспільства. Усвідомлюючи значний вплив засобів масової комунікації та мистецтва на формування суспільної свідомості, Римо-Католицька Церква на теоретичному й практичному рівнях прагне вирішувати складні питання взаємодії релігії та культури.

Змушені констатувати, що досягнення сучасного суспільства спричинили не лише повсюдну інформатизацію та глобалізацію, але й глибоку духовну кризу. На поверхні суспільного життя помітні лише окремі прояви цієї проблеми: занепад традиційних цінностей, домінування споживацької поведінки, руйнівне використання природи, що призводить до екологічних катастроф, культ сексу, розлад у родинних стосунках, секуляризації всіх сфер життя тощо. Бездуховність, прихована в глибинах сучасної особистості, дедалі

помітніше проявляється не лише в повсякденному житті, але й у мистецтві, підриваючи основи культури. Проте саме духовність є фундаментом культури, якщо розуміти її як всебічний розвиток особистості в усіх її аспектах. Якщо культура є дериватом людини, то особистість – її первинним і ключовим явищем. Серед духовних потреб людини виділяються дві основні – прагнення до самопізнання та потреба встановлення зв'язку з вищим. «Перша знаходить вираження в літературі та мистецтві, друга – у релігіях. Перша потреба дістала своє вираження в різноманітних літературних та мистецьких формах, друга – в різних релігіях. Обидві потреби перемижуються і переплітаються. Ці духовні устремління створюють культуру, яка є дзеркалом життя»⁶.

Римо-Католицька Церква у низці фундаментальних документів розглядає проблеми взаємодії християнства і культури, релігії і мистецтва. Поміж них виділяємо Компендіум Соціальної Доктрини Церкви⁷, Апостольські послання Івана Павла II *Christifideles laici*⁸, *Redemptoris Missio*⁹ та інші.

В Апостольському Посланні Івана Павла II *Christifideles laici* (Покликання і місія мирян) вихідною стає теза про те, що віра, яка не перекладена мовою культури, не є ані зрілою, ані повною, ані до кінця продуманою дійсністю¹⁰. Якщо культура є виявом і вираженням людини, то й особистість повинна шукати для віри цього вираження, знаходити її нове висловлення у мінливій формі культури.

Усвідомлюючи навалність прискорених перемін на межі тисячоліть, ще на початку 1980-х років Іван Павло II одним із головних гасел свого понтифікату проголосив відродження культури духу, віри, звернення до коренів християнських цінностей. У своїх чисельних публікаціях Іван Павло II наполегливо підкреслював істинність спільного шляху християнства й культури, як засобу виходу із духовної кризи. У документі II Ватиканського Собору «Радість і надія» під поняттям «культура» розуміється «все те, чим людина витончує і розвиває різноманітні дарування своєї душі й тіла; старається своїми знаннями й працею підкорити своїй власті весь світ; завдяки розвитку звичаїв та інституцій робить гуманнішим соціальне життя, як у сім'ї, і в цілій громадській спільноті; і, нарешті, своєю творчістю впродовж часу виявляє свої великі духовні проби та прагнення, ними обмінюється і їх зберігає, щоб послужили вони для користі багатьох, а то й цілого людського роду.

⁶ Giovanni Paolo II. *Christifideles laici. Acta Apostolicae Sedis*. 1989. P. 423

⁷ Компендіум Соціальної Доктрини Церкви. К. : Кайрос, 2008. 549 с.

⁸ Giovanni Paolo II. *Christifideles laici. Acta Apostolicae Sedis*. 1989. P. 416-520.

⁹ Giovanni Paolo II. *Redemptoris missio. Acta Apostolicae Sedis*. 1989. P. 246-315.

¹⁰ Giovanni Paolo II. *Christifideles laici. Acta Apostolicae Sedis*. 1989. P. 416-520.

У цьому ж документі вказано, що література і мистецтво мають велике значення для життя Церкви, «бо вони намагаються передати природу людини, її проблеми і досвід у прагненні пізнати саму себе і світ; знайти своє місце в історії та у всесвіті, пояснити біди і радості, потреби й сили людини, а то й накреслити кращу долю для неї»¹¹. Зауважимо, що мистецтво та культура не можуть замінити релігію. Культура передбачає контроль розуму й волі над природними інстинктами. Вона вища за природу, оскільки в культурі мораль домінує над природними поривами. Практична цінність культури полягає в розвитку особистості та вдосконаленні суспільства.

Мистецтво, подібно до релігії, має духовну природу. Аналізуючи історію релігії, можна дійти висновку, що мистецькі прояви людини значною мірою сформувалися під впливом культових практик. Історія релігії, зокрема християнства, тісно пов'язана з історією мистецтва. Старовинне мистецтво, яке нині сприймається як джерело духовного натхнення, вражає величними соборами, храмами та музейними скарбами. Натомість сучасне мистецтво рідше виконує таку роль, демонструючи відчуження від Церкви через низку причин, серед яких головною є духовна криза суспільства. Саме тому інститути Римо-Католицької Церкви своєю метою вбачають популяризацію мистецтва і художньої літератури різноманітними способами, зокрема й засобами масової комунікації. Прикладом такої діяльності може слугувати різнобічна просвітницька робота Ордену Братів Менших Капуцинів, що сприяє створенню сучасного образу культури міста Вінниці.

Окрім видавничої діяльності, зокрема шляхом друку й поширення літератури з катехизації прихильників Римо-Католицької Церкви, від самого початку своєї діяльності у часи незалежної України було залучено також засоби радіомовлення і телебачення. Ще на початку 1990-х років на Вінниччині з'явилося багато місцевих телеканалів, проте через брак фінансування галузі та фахівців в період становлення української державності якість їхнього контенту була дуже низькою.

Нестача фахівців, мінімальне фінансування регіональних каналів спонукали їх керівництво до пошуку наповнення їх якісним, але недорого вартісним матеріалом. Одним з таких шляхів стала співпраця з різноманітними релігійними студіями, серед яких найбільше були представлені євангелізаційні протестантські програми. Католицька Церква на Вінниччині долучилася до телевізійної спільноти у 1993 році створенням дитячої програми «Надія». Її ініціаторами виступили монахи Ордену Братів Менших Капуцинів, які створили Clara Studio. Дитяча програма почала регулярно виходити на вінницькій телестудії

¹¹ Там само, с. 52

«Віта» з вересня 1993 року. Вже наступного 1994 року програму «Надія» демонстрували місцеві канали п'яти регіонів України, що засвідчило актуальність продукції такого гатунку.

До випусків «Надії» були залучені світські фахівці – музиканти, оператори, сценаристи та ін. Тому такий вид соціокультурної діяльності відносимо до професіоналізованого, адже він вимагає від виконавців відповідної фахової підготовки. Також виконання проєктів займає багато часу і стає головним і постійним місцем роботи таких фахівців, а церковна структура – офіційним роботодавцем певної особи. Окрім того, у виборі кандидата на роботу головним критерієм стають його професійні навички, а не належність до римо-католицької конфесії. Результат кінцевої діяльності колективу таких фахівців звернено не до окремої релігійної чи соціальної групи, а до широкого суспільного загалу, що також є особливістю професіоналізованої форми соціокультурної діяльності. Отже, мас-медійна діяльність Римо-Католицької Церкви фокусується здебільше на проблемі формування культури і духовного світу сучасного українця.

На сьогодні мультимедійна Clara Studio вже має чотири відносно самостійних структури: 1) телевізійна студія; 2) студія звукозапису; 3) студія анімаційних фільмів; 4) видавництво.

Телевізійна студія здійснює не лише зйомки і монтаж телевізійних програм. Її фахівці створюють документальні фільми, відео-рекламну продукцію, дублюють іншомовні фільми тощо.

Програму «Надія», після понад десяти років випусків на місцевому і регіональних телеканалах, у 2004 році було оновлено для Першого національного телеканалу України під назвою «Містечко Надія». Наголошуємо, що завданням програми була не катехизація дітей, а формування їхнього етичного світу шляхом розповідей про різні сторони християнського життя.

Чергова трансформація дитячої програми відбулася у 2008 році під назвою «Антивірус для дітей». Її особливістю стало поєднання живого відео з 3D-анімацією. Згодом Clara Studio розпочала виробництво багатосерійної програми

«Іхтіс. Антивірус для дітей», в якій використано техніку просторової анімації 3D. Програма ставить за мету формування у дітей базових навичок інформаційної гігієни. На додаток до «Антивірусу для дітей» було створено 52 випуски мультиплікаційного серіалу «Розповіді Доброї Книги», завданням якого стала вже катехизація дітей, пояснення у доступній формі головних постулатів християнства.

Безперечно оригінальним є оформлення програми «Іхтіс. Антивірус для дітей». Учасники програми потрапляють у системний блок

комп'ютера на запрошення свого віртуального друга – риби Іхтіс¹². Другою дійовою особою є мобільний телефон Моба. У мандрах з Іхтісом і Мобою мережею Інтернет діти-глядачі отримують багато цікавої інформації, проте автори програми демонструють, що у мережі існує небезпека – віруси, виявити і знищити які допомагає Іхтіс. В образах вірусів виступають певні якості людської натури (страх, жадібність, агресія, лінь тощо). У випусках «Іхтіс. Антивірус для дітей» також присутні фрагменти, що сприяють естетичному, музичному, художньому вихованню дітей, формуванню в них загальноприйнятих норм поведінки.

Отже, «Іхтіс. Антивірус для дітей» є прикладом програми, що базується на поєднанні загальних християнських виховних принципів з новітніми технічними технологіями.

Для наймолодших глядачів Clara Studio створює короткі мультиплікаційні фільми «Пригоди лісових друзів», в яких дітей навчають базовим комунікативним умінням (ввічливості, товарищескості, доброзичливості та ін.). На сьогодні усю відеопродукцію оприлюднено на власному каналі Clara Studio в youtube¹³.

За музичне оформлення програм у різні періоди відповідали композитори Геннадій Білявський (Вінниця), Олесь Горова (Львів) та Пьотр Черні (Польща). Вони не лише створювали до кожного випуску програми пісні та інструментальні композиції, але й виступали педагогами з вокалу та репетиторами з ансамблевого співу.

Лише у форматі «Надія» (1993–2004) та «Містечко Надія» за час свого існування (2004–2008) програми отримали низку нагород, зокрема диплом «За журналістську роботу» у номінації «Світ дитинства» Всеукраїнського конкурсу програм регіональних телерадіоорганізацій «Україна єдина» (2000); Почесний Диплом «За вірність християнським цінностям у вихованні дітей засобами аудіовізуальної культури» на I Міжнародному католицькому фестивалі християнських документальних фільмів і телевізійних програм (2005); Диплом за участь у фестивалі християнських телерадіопрограм у рамках Другої конференції християнських працівників засобів масової інформації, яку ініціювала Всеукраїнська суспільна організація Асоціація журналістів, видавців і мовників «Новомедіа» (2005).

Крім дитячих програм, Clara Studio займається створенням фільмів, поміж яких відмітимо «Паломник миру» (про візит Папи Івана Павла II в Україну у червні 2001 року); «Десять років Кустодії Св. Архангела

¹² Ім'я цього героя є символічним для християнства, адже абревіатура слів Ісус Христос Божий Син Спаситель означає слово ΙΧΘΥΣ, що в перекладі з грецької – риба.

¹³ Clara Studio.tv. URL: <https://www.youtube.com/@ClaraStudiottv>

Михайла Ордену Братів Менших (бернардинів) в Україні»; «Інtronізація мощей св. Миколая» (про встановлення мощей св. Миколая в Києві, привезених з міста Міра Лікійська); «Кіко Аргуельо в Україні» (про перебування в Україні засновника Неокатехуменальної Дороги); «Родина-Дитина-Держава» (про перебіг Міжнародного Конгресу Родини); «За його заступництвом» (про діяльність Ордену Братів Менших Капуцинів в Україні) та ін.

На студії звукозапису Clara Studio мають можливість працювати також світські музиканти. Впродовж усього часу її роботи було здійснено низку записів класичної та естрадної музики. Окремо варто вказати на записи концертів органної музики Міжнародного фестивалю органної і камерної музики «Музика в монастирських мурах», який щороку, розпочинаючи з 1999 р., восени збирає найвідоміших органістів України і світу у соборі Діви Марії Ангельської м. Вінниця при монастирі Ордену Братів Менших Капуцинів.

Загалом, на Clara Studio свої альбоми записали такі світські академічні та естрадні колективи та окремі солісти: Академічний камерний оркестр «Аркада» Вінницької обласної філармонії під керівництвом заслуженого діяча мистецтв України та заслуженого діяча культури Польщі Георгія Куркова (класична музика); гурти «Jazz atmosphere» (джаз), «Мартові» (акустичний етно-рок), «Елізіум» (бардівська пісня); «Музичне містечко» (єврейські народні пісні); солісти Микола Шошанні (бард), Пьотр Черні (фортепіано, сонористика та алеаторика), Назар Павленко (класичний вокал); Тарас Кобза (народна та авторська музика кобзарів) та ін. Головна вимога до співпраці зі світськими музикантами – відповідність їхньої творчості принципам гуманізму.

Працівниками Clara Studio є понад тридцять дипломованих фахівців, що є випускниками Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Львівської та Краківської Академій Мистецтв, Інституту богословських наук Непорочної Діви Марії та ін. Володіння іноземними мовами (англійською, німецькою, італійською, польською) дозволяє фахівцям студії вповні реалізувати свої професійні завдання. Окрім того, працівники Clara Studio постійно підвищують свою кваліфікацію шляхом участі у різноманітних курсах, вебінарах, тренінгах для спеціалістів мас-медіа, які організовує Науковий Інститут Папського Богословського відділу Collegium Bobolanum у Варшаві (Польща), та семінарах, Всеукраїнської громадської організації Асоціація журналістів, видавців і мовників християн «Новомедіа».

Велику роль відіграла діяльність Ордену Братів Менших Капуцинів у формуванні традицій органних концертів у Вінниці. У 1985 році у

місті було відкрито Залу органної музики, де було встановлено орган виробництва фірми VEB Sauer Orgelbau (opus 2165, Франкфурт-на-Одері, Німеччина). Проте у 1991 році приміщення, де був встановлений унікальний інструмент, було передано громаді Української православної церкви, прихильники якої зруйнували орган. Його залишки вісім років зберігалися на складах міста. Саме за ініціативи Ордену Братів Менших Капуцинів у 1999 році інструмент був відреставрований органним майстром та виконавцем Єжи Куклю (м. Люблін, Польща) та встановлений у храмі Діви Марії Ангельської. З цього часу орган використовується в якості літургійного та концертного інструменту, адже акустичні можливості приміщення храму і технічні можливості інструменту¹⁴ дозволяють виконувати на ньому різноманітний органний репертуар. Перший органний концерт відбувся 17 травня 1999 р. у виконанні Єжи Куклі.

Вже у жовтні того ж року було започатковано традицію проведення щорічного Міжнародного фестивалю органної та камерної музики «Музика в монастирських мурах». Станом на 2025 рік відбулося двадцять сім фестивалів. У періоди пандемії та відкритої російсько-української війни фестивальні концерти також відбувалися, адже саме у такі часи людина особливо потребує духовної релаксації та психологічної реабілітації засобами музичного мистецтва. Незмінним директором фестивалю є органіст храму Діви Марії Ангельської, Заслужений діяч мистецтв України, заслужений діяч культури Польщі Георгій Курков, а незмінним лектором-музикознавцем – кандидат мистецтвознавства, доцентка Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Олена Верещагіна-Білявська. За час двадцяти семи фестивалів (кожний фестиваль охоплює 6 – 8 щонедільних концертів впродовж вересня-жовтня) участь у ньому взяли відомі органісти з понад десяти країн світу – України, Австрії, Болгарії, Казахстану, Латвії, Литви, Молдови, Німеччини, Польщі, Сполучених Штатів Америки, Угорщини, Чехії, Франції та ін. У значній мірі фестиваль став одним з символів музичного життя Вінниці, адже користується постійним попитом публіки.

Також Орден Братів Менших Капуцинів постійно співпрацює з творчими колективами, запрошуючи їх з концертами. У храмовій акустиці по-особливому звучить хорова духовна музика. Впродовж багатьох років концерти духовної музики у храмі Діви Марії Ангельської проводить Вінницький академічний міський камерний хор ім. Віталія Газінського, а до сольних програм залучаються артисти

¹⁴ Орган у Соборі має два мануали, педаль, 30 регістрів, 2085 труб з дерева та металу, механічну трактуру гри.

Вінницької обласної філармонії, зокрема народна артистка України Ірина Швець, заслужена артистка України Наталія Лановенко, Йосип Машталер.

Отже, культурно-просвітницька діяльність Ордену Братів Менших Капуцинів в усіх її формах демонструє важливість співпраці релігійних та світських інституцій у процесі формування образу сучасної культури Вінниччини.

ВИСНОВКИ

У підсумку стислого аналізу діяльності на Вінниччині структур Римо-Католицької Церкви загалом та Ордену Братів Менших Капуцинів зокрема можна зробити висновок, що її форми охоплюють практично усі ланки засобів масової інформації – видавничу, звукозаписувальну, телевізійну, анімаційну та ін. Від часу свого повернення в Україну, чернечі ордени на теренах Вінницького краю активно долучаються до культурно-мистецького просвітництва, формуючи у громадян різного віку та різних конфесій прагнення до самовдосконалення, принципи толерантного ставлення до релігії, розвиваючи художньо-естетичний світ сучасної особистості.

Clara Studio, заснована чернцями Ордену Братів Менших Капуцинів після їхнього повернення в Україну, найяскравіше представляє професіоналізовані форми соціокультурної діяльності Римо-Католицької Церкви, що базується не лише на засадах високого професіоналізму, але й на принципах толерантного ставлення до інших конфесій. Водночас у співпраці з місцевими органами світського самоврядування формується й позитивний імідж Римо-Католицької Церкви, яка для багатьох мешканців Вінниччини раніше сприймалася «польською церквою». Різноманітні культурно-мистецькі заходи, до яких залучено велику аудиторію, сприяють розбудові культури і духовності Вінницького краю.

Проведення у храмі Діви Марії Ангельської впродовж багатьох років (1999 – 2025) Міжнародних фестивалів органної і камерної музики «Музика в монастирських мурах» дозволяє стверджувати, що Вінниця стала одним із центрів органного музикування в Україні. Репертуар самих фестивалів сприяє популяризації музики академічної. Водночас, підхід, який демонструють представники Ордену Братів Менших Капуцинів у галузі соціокультурної діяльності засвідчує ефективність і перспективність співпраці релігійних і світських інституцій у розв’язанні проблеми формування сучасної особистості та нового образу культури Вінниччини XXI століття.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто форми соціокультурної діяльності Римо-Католицької Церкви на Вінниччині, які авторки класифікують на основі їхньої комунікативної спрямованості як масові, спеціалізовані та професіоналізовані. Масові спрямовані на залучення громадян до спільної культурної і соціально важливої справи; спеціалізовані – на покращення певної соціально-особистісної сторони суспільного життя та реалізуються світськими представниками всередині самої Церкви; а професіоналізовані вимагають наявності розгорнутої системи фахівців, що здійснюють свою професійну діяльність у певній галузі згідно з моральними нормами християнства та враховують вікові, психологічні, інтелектуальні та інші особливості.

Відтворено хроніку відновлення діяльності структур Римо-Католицької Церкви на Вінниччині. В аналізі соціокультурної діяльності чернечих орденів увагу зосереджено на культурно-просвітницькій роботі Ордену Братів Менших Капуцинів, що повернулися в Україну ще наприкінці 1980-х років. Охарактеризовано роль Ордену Братів Менших Капуцинів у формуванні культурного образу сучасної Вінниччини.

Інститути Римо-Католицької Церкви своєю метою вбачають популяризацію мистецтва і художньої літератури різноманітними способами, зокрема й засобами масової комунікації. Брати Менші Капуцини розгорнули широку професіоналізовану культурно-просвітницьку діяльність на Вінниччині. Розпочавши з видавництва духовної літератури, представники Ордену створили телевізійну дитячу програму «Надія», яка транслювалася у декількох регіонах України та на національному телебаченні. Згодом було засновано мультимедійну

Clara Studio, яка станом на теперішній час має чотири відносно самостійних структури: 1) телевізійна студія; 2) студія звукозапису; 3) студія анімаційних фільмів; 4) видавництво. Проаналізовано діяльність цих структур та визначено роль Ордену Братів Менших Капуцинів у популяризації органного виконавства на Вінниччині..

У результаті аналізу зроблено висновок, що культурно-просвітницька діяльність Ордену Братів Менших Капуцинів у усіх її формах демонструє важливість співпраці релігійних та світських інституцій у процесі формування образу сучасної культури Вінниччини та засвідчує ефективність і перспективність такої співпраці у розв'язанні проблеми формування сучасної особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іскра С.І., Верещагіна-Білявська О.Є. Римо-католицька Церква у соціокультурному просторі Поділля: історія і сучасність: Монографія. Вінниця: ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2016. 150 с.: 12 іл.
2. Компендіум Соціальної Доктрини Церкви. К.: Кайрос, 2008. 549 с.
3. Курцек Є. Відкриття нового навчального року у Вищій Духовній семінарії в Городку. *Парафіяльна газета*. 1998. Листопад. (№ 20). С. 3.
4. Ярошенко С. Людина – від зачаття людина. *Парафіяльна газета*. 2004. Червень. (№ 12). С. 6.
5. Gioanni Paolo II. Christifideles laici. *Acta Apostolicae Sedis*. 1989. P. 416-520.
6. Gioanni Paolo II. Redemptoris missio. *Acta Apostolicae Sedis*. 1989. P. 246-315.
7. Clara Studio.tv. URL: <https://www.youtube.com/@ClaraStudioTV>

Information about the authors:

Iskra Svitlana Ivanivna,

Candidate of Art History,

Head of the Department of Theory and Methods of Music Education
Vinnytsia Humanities Pedagogical College
13, Nahirna Str., Vinnytsia, 21000, Ukraine

Vereshchahina-Biliavska Olena Yevhenivna,

Candidate of Art History,

Associate Professor at the Department of Music and Performing Arts
Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University
31, Ostrozkoho Str., Vinnytsia, 21001, Ukraine